

Нестерчук Єлизавета Сергіївна,

студентка другого курсу юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Новосад Анастасія Сергіївна,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПАДКОВОГО РИМСЬКОГО ПРАВА ТА СПАДКОВОГО СУЧАСНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Сучасне цивільне законодавство перебуває під впливом норм римського приватного права, свідчить про те, що сьогоденне законодавство має схожі риси з нормами римського права, а в деяких випадках повністю повторює його. Саме тому вважаємо за необхідне провести порівняльну характеристику положень римського приватного права та чинного цивільного законодавства щодо регулювання питань у спадкових правовідносинах та деяких інших нормативно-правових актів.

Норми спадкового права почали активно розвиватися ще за часів Стародавнього Риму. На кожному етапі розвитку зміст спадкового права зазнавав певних формацій та перетворень, що були пов'язані з розвитком держави, особливо її соціальної та економічної сфери. Хоча на всіх стадіях основою незмінно залишалася майнове правонаступництво.

Особливістю римського спадкового права є те, що воно розвивалося паралельно з інститутом власності та сім'ї, адже мало сімейний характер зумовлений всеохоплюючою та абсолютною владою батька. Це означає, що власність зберігалася в межах однієї сім'ї, одного роду.

Спадкування в римському праві, тобто перехід сукупності прав та обов'язків (спадщини) від спадкодавця до спадкоємця, могло здійснюватися як за заповітом, так і за законом. Але спадкування за законом було можливе лише у трьох випадках: якщо заповіт не було складено, якщо заповіт було визнано недійсним, якщо особа, що мала право на спадкування за заповітом відмовилася від майна померлого. Окрім цього, неможливим було одночасне спадкування за законом і за заповітом, тобто не могла одна частина майна перейти до спадкоємця за заповітом, а інша частина цього ж майна до спадкоємця за законом.

Поряд з спадкуванням за законом і заповітом існувало сингулярне правонаступництво. Сингулярне правонаступництво – це надання особі певних прав без покладання на неї обов'язків. Воно існувало в двох формах: легат та фідейкоміс.

Легат — це заповідальний відказ, безоплатне заповідальне розпорядження спадкодавця, яке робилося в заповіті, щодо надання спадкоємцям деяких грошових сум або речей визначеній особі, на підставі чого виникало сингулярне спадкування. Предметом легату могло бути все те, що перебувало в обороті, і те, що мало для легатарія економічний або моральний інтерес.

Фідейкоміс – це неформальний легат, усне або письмове розпорядження останньої волі спадкодавця, через яке він під чесне слово зобов'язує спадкодавця видати третій особі спадщину або її частку.

Слід звернути увагу на важливий принцип спадкування в Стародавньому Римі, який полягав в тому, що спадщина залишалася власністю спадкодавця, незважаючи на смерть цієї особи, до моменту прийняття її у власність спадкоємцем. Це майно не визнавалося «нічиїм», мало статус власності померлої фізичної особи, а саме тому могли збільшуватися чи зменшуватися в розмірах. Поки майно перебувало в такому стані його називали «лежача спадщина».

Якщо звернутися до сучасного спадкового права, то ми бачимо суттєву схожість. Так, сучасне спадкове право також забезпечує та охороняє перехід майна від померлого до його правонаступника. Ці норми закріплені в Цивільному кодексі України, а деякі положення також містяться в інших нормативних актах — наприклад, у Законі України «Про нотаріат».

На сьогоднішній день, спадкове право України також включає поділ на два види спадкування: за законом або за заповітом, але сингулярного правонаступництва в сучасному Цивільному кодексі не передбачено.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО, ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

За часів Стародавнього Риму особа мала право відмовитися від прийняття спадщини, аналогічне положення існує і в сучасному спадковому праві. Так, можливість встановлювати в заповіті заповідальний відказ передбачена ч. 1 ст. 1237 ЦК України, що має назву «Право заповідача на заповідальний відказ», відповідно до якої заповідач має право зробити у заповіті заповідальний відказ. Аналогічне положення передбачено також п. п. 4 абз. 1 п. 16 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 р. № 7, в якому вказується право заповідача зробити в заповіті заповідальний відказ.

Ще одна важлива спільна риса полягає в тому, що право на спадщину мали особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця та народжені живими протягом 9 місяців після його смерті.

Хоча існують і певні розбіжності в змісті. Наприклад, за часів римського права існувало поняття як «обов'язкове спадкування». Це положення застосовувалося в тому випадку, коли померлий не включав до свого заповіту найближчих родичів, які сприяли накопиченню майна та статків померлого. Окрім цього, якщо спадкодавець не призначав спадщину або не усував від спадщини своїх прямих спадкоємців, то заповіт визнавався не дійсним, а спадкування здійснювалося за законом. Сучасне спадкове право має певні доповнення як в сфері спадкування за заповітом, так і за законом. Наприклад, сьогодні спадкоємцями за заповітом можуть виступати й юридичні особи.

Підсумовуючи усе вище зазначене можемо зробити висновок, що сучасні норми спадкування в Україні базуються на сталих, основних положеннях римського спадкового права. На це прямо вказують суттєві схожості між цими двома системами. Сучасні положення лише зазнали певних формацій та доповнень під впливом вимог які ставить сучасне суспільство.

Бібліографічні посилання:

1. Борисова В. І., Баранова Л. М. Основи римського приватного права: підручник. Харків: Право, 2008. 226 с.
2. Васильченко В. В. Римське спадкове право на тлі сучасного права. Спадкове право. Запоріжжя: Верже. 1999. С. 130.
3. Васильченко В. В. Рецепція римського спадкового права в сучасному праві України: дис. ... д-ра канд. юрид. наук. Київ, 1997. 175 с.
4. Заїка Ю. О. Спадкове право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 288 с.
5. Закон України «Про нотаріат» URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>
6. Новицький І. Б. Римське право: підручник. Москва: Юрайт, 2015. С. 298.
7. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. «Про судову практику у справах про спадкування» URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08>
8. Фурса С. Я. Становлення і розвиток спадкування в Україні. Юриспруденція: теорія і практика. 2007. № 11. С. 28–43.
9. Цибульська О. Ю. Актуальність проблеми держави і права: зб. Наук. Пр. Одеса: Юрид. літ-ра, 2012. 378–383 с.
10. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України, 2003. № 40–44. Розділ 84 – 90.
11. Шахрайчук І. А. Спадкове право України (ретроспективний аналіз): навч. посіб. Дніпро: ДНУ, 2000. 224 с.
12. Шевчук Л. В. Поняття заповідального відказу. Науковий вісник Чернівецького університету. Ч., 1999. Вип. 48. С. 30–34.